

тиллари юзасидан яратилган луғатларда ушбу тилларнинг ўз сўзи сифатида қаралади ҳамда унинг ўзга тилга мансуб эканлигига биронта ишора йўқ. Шу нукта назардан қараганда, ўша луғатларда мазкур сўзнинг муносабатдошлари *ошпаз*, *ошпазхона*, *ошхона* сўзлари ҳам қайд этилган. Шунинг таъсири остида аввал икки жилдди, сўнг беш жилдди изоҳли луғатда *ош* сўзи форсча сўз сифатида таъкидланган. Лекин туркий манбаларга мурожаат қилинганда, бунинг акси бўлиб чиқади. Махмуд Қошғарийнинг «Девону луғатит турк» асарида *ош* сўзи ва у билан муносабатдош бошқа талайгина сўзлар келтирилган. Масалан, *ашу/а:ш* – озик-овқат. *ош*, *таом*, *овқат*; *ашатти* – *ош* егизди, *ошатни*; *ашлиқ* 11 – ошхона; *ашлақ* – дастурхон; *ашич* – қозон; *ашад* – овқат, ош ейишни истади; *ашсамми* – ош ейишга иштаха қўзғатди [5:1967:29-30,35]. Шунингдек, К.К.Юдахиннинг «Қирғизча-русча луғати»да [М.,1965], катта ҳажмли «Туркча-русча луғат»да (М.,1977:79) ҳам *ош* сўзининг форсча эканига ҳеч бир ишора йўқ, яъни

мазкур луғатларда *ош* сўзи туркий сўз сифатида талкин этилади.

Чунончи, изоҳли луғатда юқорида талкин этилган *қўшқ*, *ош* сўзлари ва бошқа уларга ўхшаш баъзи сўзларга берилган шубҳали этимологик маълумотларга аниқлик киритиш учун тааллуқли манбаларни синчковлик билан ҳар томонлама тадқиқ этиш зарур. Изоҳли луғатларнинг кейинги нашрларида бундай ноаниқликлар бартараф этилиб, ишонарли этимологик маълумотлар талқинга тортилиши мақсадга мувофиқ. Ўзбек тили ва унинг шеваларидп *қўшқ* ва *ош* лексемаларининг фаол қўлланилиши туркий тиллар фойдасига ҳал бўлади.

Хуллас, сўзларни этимологик таҳлил қилишдан асосий мақсад муайян тил луғат таркибининг шаклланиш манбалари ва жараёнини ўрганиш ҳамда тилнинг қадимги давр луғат таркиби. сўзнинг қачон, қайси тилда, қандай сўз ясаиш қолипи бўйича, қайси тил материали асосида, қандай шаклда, қандай маънода ҳосил бўлганини қайта тиклашдан иборат.

Адабиётлар

1. «Абушка» луғатайн. (В.В.Вельяминов-Зернов нашри). СПб. –С.1851.1148.
2. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь.-М.: Гос. изд – во иностр. словарей.1977, -С.1186.
3. Головин Б.И. Введение в языкознание.- М.: 1956, -С.487.
4. Қошғарий Махмуд. Девону луғатит турк. Уч томлик I-том. -Т.: «Фан».1960, 386,387, 466-б.
5. Қошғарий Махмуд. Девону луғатит турк. Индекс-луғат. -Т.: 1967.29-30.35-б.
6. Ислон. Энциклопедия. -Тошкент: «Фан». 2004, 24-б.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. -М.:1990. –С.596.
8. Реформатский А.А. Введение в языковедение. -М.: 1988. -С.107.
9. Содиков А., Абдуазизов А., Ирискулов М. Тилшуносликка кириш. -Т.:«Ўқитувчи». 1951. 110-б.
10. Фаранги забони тожик. Ибрат аз ду жилд. -М.: 1960, 253-б.
11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х томах.Т. II.М.Впл. FY СССР. 1967.-С.235.
13. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. -Тошкент: «Фан». 2002, 136 - б.
14. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Икки томли. I-том. -М.: «Русский язык».1981, 632-б.
15. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5-жилд. -Тошкент: 2008, 693-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада ўзбек тили икки ва беш тилли изоҳли луғатларида европа, араб, форс-тожик ва бошқа эроний, мўғул, ҳинд-дравид тилларидан ўзлашган айрим ўзлашма сўзларнинг ўзбек тили икки ва беш жилдди изоҳли луғатларида акс этиши, манба тилларда маълум даражада фонетик, грамматик ва лексик-семантик ўзгаришларга учраганликлари, зарур ўринларда эски ўзбек адабий тили бўйича турли даврларда тузилган луғатларга қиёс қилинди.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы узбекские, двуязычные и пятиязычные толковые словари на европейском, арабском, персидско-таджикском и других иранских языках, заимствованные из монгольского, индо-дравидийского языков, отражение некоторых заимствованных слов в двух - и пятиязычных, в толковых словарях узбекского языка в той или иной мере были фонетические, грамматические и лексико-семантические изменения от исходного языка, что даёт возможность с этимологической точки зрения, сопоставить словари староузбекского литературного языка разных периодов.

SUMMARY

In the article was analyzed Uzbek, bilingual and five-language explanatory dictionaries in European, Arabic, Persian-Tajik and other Iranian languages learned from the Mongol, Indo-Dravidian languages, reflection of some borrowed words in two- and five-volume explanatory dictionaries of Uzbek language to some extent of phonetic, grammatical and lexical-semantic changes in source languages where necessary from an etymological point of view by comparing dictionaries of the old Uzbek literary language compiled at different times.

QARAQALPAQ TILINDE AYÍRÍM MUZÍKALÍQ ÁSBAP ATAMALARÍNÍN LEKSIKA-SEMANTIKALÍQ ÓZGESHELIKLERI

A.Qarasaev – magistrant

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so'zlar: qo'biz, dutor, g'ijjak, do'mbira, surnay, karnay, shinqo'biz, sibizg'a, doira, dabl, baraban.

Ключевые слова: кобыз, дутар, гирджек, домбыра, сырнай, куурай, шын кобыз, сыбызгы, дап, дабыл, барабан.

Key words: kobyz, dutar, girjek, dombra, surnai, kuurai, shyn kobyz, sybyzgy, dap, dabyly, baraban.

Qaraqalpaq tiliniń leksikasında eski qatlamlardıń biri sanalǵan muzikalıq atamalarǵı izertlew terminler hám olardıń leksika-grammatikalıq ózgesheliklerin anıqlawda oǵada áhmiyetli. Sebebi, bul arqalı, birinshiden, qaraqalpaq xalqınıń áyyemnen kórkem ónerge bay xalıq ekenligi jáne bir ret dálillense, ekinshiden, tildin sırtqı jollar arqalı rawajlanıw basqıshların biliwge xızmet etedi.

Muzikalıq ásbaplarǵa baylanıslı atamalar hárqanday tildin muzikalıq terminologiyasında úlken orın tutadı. Tariyxshı ilimpazlardın tastıyqlawınsha, muzikalıq ásbaplar eń áyyemgi dáwirlerde payda bolǵan. Olardıń kelip shıǵıwı, qurılısı, dawıs ózgeshelikleri haqqında erteden ilimiy miynetlerde ayıtladı [7].

Qaraqalpaq tilinde muzikalıq ásbaplardı “saz ásbapları” dep te ataydı. Mine, usı saz ásbaplarınıń tariyxıy derekleri boyınsha bahalı maǵlıwmatlar R.L.Sadokov [9],

T.Adambaeva [1], A.Nadirova [8] hám D.Allanazarov [3] sıyaqlı ilimpazlardın miynetlerinde ushırasadı. Olarda qaraqalpaq xalıq saz ásbaplarınıń toparlarǵa bóliniwı, ses shıǵarıw usılları, olardıń bir-birinen ayırmashılıǵı haqqında aytpı ótilgen.

Muzikalıq ásbaplarǵa baylanıslı atamalarǵı lingvistikalıq jaqtan izertlew sońǵı dáwirlerde qolǵa alınbaqta. Qaraqalpaq til biliminde muzikalıq terminologiya, sonıń ishinde muzikalıq ásbaplarǵa baylanıslı atamalar A.Saburovanıń “Qaraqalpaq tilindegi muzıka terminleri” miynetinde arnawlı túrde izertlendi [11]. Onda muzikalıq ásbaplar hám olardıń bóleklerine baylanıslı atamalarǵa bir bólim ajratılıp, olardıń kelip shıǵıw tariyxı, leksika-semantikalıq ózgeshelikleri haqqında maǵlıwmat beriledi.

Qaraqalpaq tilinde muzikalıq ásbaplardıń atamaları ózine tán leksika-semantikalıq ózgesheliklerge iye. Olardıń

ayırımları eń áyyemgi dáwirlerden baslap jaqın waqıtlarǵa shekem tilde jiýi qollanılsa, al ayırımları endi sózlik quramǵa kirip kelmekte. Bul atamalar tildiń rawajlanıwınıń barlıq basqıshlarınan ótip, hár qıylı fonetikalıq, leksikalıq, morfemalıq ózgerislerge ushıraǵan. Máselen, bir ǵana «qobız» sózi eski túrkiy tilde *qobuz* túrinde bolǵan. Keyinirek ekinshi buwındaǵı *u* sesi eziwlik *ı* sesine ózgergen [7:256].

Biz bul maqalamızda qaraqalpaq tilinde ayırım muzikalıq ásbap atamaların tómendegidey toparlarǵa ajratıp, olardıń ózine tán leksika-semantikalıq ózgesheliklerine toqtap ótpekishimiz.

1. Tarlı muzikalıq ásbaplarǵa bildiriwshi atamalar. Bul toparǵa *qobız*, *duwtar*, *girjek*, *dombıra* sıyaqlı túrkiy xalıqlardıń kópshiligine ortaq muzikalıq ásbaplarǵa baylanıslı atamalar kiredi. Olarda tiykarǵı háreket arnawlı tarlar járdeminde boladı.

Qobız. Bul atama jup tar taǵılıp, arnawlı tartqısh járdeminde tartılutǵın túrkiy xalıqlar arasında eń eski muzikalıq ásbaptı bildiredi. Ilimpazlardıń kórsetiwinshe, *qobız* qaraqalpaq xalqı menen birge qazaq (*qobız*), bashqurt (*kumuz*), ózbek (*qo'biz*), tatar (*kubiz*) sıyaqlı xalıqlarda ushırasadı. Onıń payda bolıw dáwiri VI ásirlerge tuwra kelse de, kópshilik onı Qorqıt ata menen baylanıstıradı. Bul haqqında maǵlıwmat qaraqalpaq xalıq ańızlarında, kórkem sóz sheberleriniń dóretpelerinde ushırasadı. Mısalı:

Qorqut ata qobızınan saz tıńlań,
Jırawlardan eski dástan sóz tıńlań [13:9]

Qobız – aǵashtan islengen, qıldan tarı bar muzikalıq ásbabı [6:161]. Onıń járdeminde qaraqalpaq jırawları qaharmanlıq dástanlardı atqarǵan. Olardı *qobızshı* dep ataǵan. Máselen, XVIII ásirdegi qaraqalpaq ádebiyatınıń belgili wákili Jıyen Jıraw óziniń “Posqan el” shıǵarmasında qobız atamasın tómendegishe qollanadı:

Qobızımdı qolǵa alıp,
Qayǵılı nama shalaman. [4:11]

Bul muzikalıq ásbaptıń quramlıq bóleklerine baylanıslı *qulaq*, *gewde*, *shómish*, *tar*, *tartar* sıyaqlı atamalar qollanıladı. Olar da tilde muzikalıq atamalar retinde jumsaladı. Mısalı:

Quwraǵan quw qobızdın,
Qulaqların burayman. [4:12]

Olardıń mánileri muzikalıq atamalarǵa lingvistikalıq izertlewge arnalǵan ilimiy miynette keńirek berilgen [11:51].

Duwtar. Bul qaraqalpaq xalqında keń tarqalǵan, barmaq penen shertiletuǵın milliy muzikalıq ásbap. Ol ózbek, tájik, túrkmen hám uyǵır xalıqlarında kóp ushırasadı. *Duwtar* sózi parsı tilinen alınıp, «du» - eki, «tar» - tar, sim, yaǵnıy eki tarlı ásbap degen mánini ańlatadı. Qaraqalpaq baqsıları duwtar arqalı ashıqlıq dástanlardı, qosıqlardı atqarǵan. Onıń eki túri bar: oyma duwtar hám qazba duwtar. Xalqımız onı júdá ardaqlap, hátteki, oǵan arnap qosıqlar jazǵan. Mısalı:

Haslıń senin aǵashtandur,
Sóyle duwtar, sóyle duwtar! [13:67]

Qaraqalpaq tilinde duwtardı shertip biletuǵın sázendege baylanıslı *baqsı*, *sazshı* atamaları menen birge, *duwtarshı* sózi de qollanıladı. Sonday-aq, *duwtarshı* dep onı soǵatuǵın ustanı da ataǵan. Mısalı:

Duwtarımı shertip qosıq aytaman,
Nama salıp, duwtarıma qosaman. [4:122]

Duwtardıń *dáste*, *qulaq*, *dawıs shanaǵı*, *qaqpaq*, *tiyek*, *perde* sıyaqlı bóleklerin bildiriwshi atamalar da muzikalıq atamalarǵa kiredi. Perdeler jaylasqan orın – *dáste*, tarlardı sazlaw ushın xızmet atqaratuǵın bólek – *qulaq*, tarlardı kóterip turatuǵın zat – *tiyek* dep ataladı. Bul atamalar da tilde jiýi qollanıladı:

Ulı shayır iyeń bolǵan,
Qulaǵına búlbil qonǵan. [13:67]

Ayırım waqıtları stillik maqsette tuwra mániden awısıp, jańa awıspalı mánini bildiriw ushın jumsaladı. Mısalı:

Tek te insan ármanınıń tarıman

Sharqana taǵılǵan tilsimli sazın [12:71]

Nalishqa shertpegil kewil tarındı [12:105]

Qaraqalpaq xalqında onı “alamoynaq duwtar” dep te ataydı. Bul atama *ala*, *moynı* hám *aq* sózleriniń qosılıwınan jasalǵan. Sebebi, duwtardıń moynın súyekten islengen hár qıylı naǵıslar menen bezegen. Mısalı:

Ala moynaǵındı alıp qollarǵa... [12:108]

Alqımı aq súyek, hashı qaraman,

Koshadás duwtarı yadıma tústi. [12:69]

Girjek. Bul atama da tarlı muzikalıq ásbaplardıń birin ańlatadı. Dúzilisi boyınsha qobızǵa jaqın, arnawlı tartqısh arqalı ses shıǵarıladı. Qaraqalpaq xalqı menen birge ózbek, túrkmen, ázerbayjan, tájik, armıyan sıyaqlı xalıqlarda da bar. Ilimpazlardıń boljawına qaraǵanda, qaraqalpaq saz ásbaplarına keyinirek qosılǵan. Basqa tarlı ásbaplardan ózgesheligi – onıń úsh tarlı bolıwı, eki tarı bir ses, bir tarı óz aldına bir sestı payda etiw ushın beyimlestiriledi.

Girjek tarlı-tartqıshlı ásbap bolıp, qaraqalpaqlar arasında kóbinese baqsılarǵa qosılıp “janapayshı” retinde qollanılgan [8:91].

Dombıra. Qazaq xalqınıń milliy muzikalıq ásbabın bildiretuǵın bul atama qaraqalpaq tilinde de qollanıladı. Onıń da isleniw usılı duwtar sıyaqlı eki túrli bolıp, shanaǵı tutas oyıp ta, qurap ta jasaladı. Hátteki, onıń bóleklerin bildiretuǵın atamalar da uqsas. Mısalı:

Aq paxtası nawrızdın qarınday,
Tarım egiz dombırańnıń tarınday [13:145]

Dombıra tiykarǵı bes bólekten ibarat: *bas*, *moynı*, *gewde*, *shanaq*, *qaqpaq*. Olarǵa qosımsha *qulaq*, *tiyek*, *tar* sıyaqlı atamalar da ushırasadı. Dombırańnıń bası – eki qulaǵı bекitiletuǵın jeri, moynı – perde baylanatuǵın bólegi, shanaǵı – dawıs shıǵatuǵın ishi bos gewdesi, qaqpaǵı – shanaqtıń beti, eki tardı shertip, dawıs shıǵaratuǵın jerin bildiredi.

2. Demli muzikalıq ásbaplarǵa bildiriwshi atamalar. Úplew arqalı shertiletuǵın ásbaplarǵa *balaman*, *sırnay*, *quwray*, *shınqobız*, *sıbzıǵı* sıyaqlı erteden túrkiy xalıqlarda teńdey qollanılatuǵın saz ásbapları kiredi.

Balaman. Aǵashtan islengen, toy-merekelerde, oyın-zawıq keshelerde, otırıpalarǵa shertiletuǵın muzikalıq ásbap. Bul atamanıń kelip shıǵıwı boyınsha hár qıylı pikirler bar. Qaraqalpaq tilindegi muzikalıq atamalarǵa izertlewge arnalǵan miynette *balaman* sózi tilimizdegi *bala* sózinen muzikalıq ásbaptıń atına ózgergen degen pikirler bar [11:51]. Al ózbek tilinde baspadan shıqqan “Muzika sózligi”nde tómendegishe túsiniń berilgen: “Forması sırnayǵa uqsas, biraq onnan biraz kishi (ataması da sonnan, yaǵnıy – sırnaydıń balasıman)...” [2:27]. Albette, bul atama ayrıqsha etimologiyalıq izertlewdi talap etedi.

Qaraqalpaq tilinde de bul atama bir qansha ónimli jumsaladı. Mısalı:

Arbada dáp qaǵıp, shertip balaman... [13:114]

Balamandı shertiwshi adamdı *balamanshı* dep ataydı. Onıń bóleklerine baylanıslı qollanılatuǵın *bas*, *til* sıyaqlı atamaları tuwra mániden awıspalı mánige ótken.

Sırnay. Bul atama qamıstan til shıǵarıp, arnawlı tesikler járdeminde úplep shertiletuǵın muzikalıq ásbaptı bildiredi. Bul xalıq arasında erteden qollanılıp, ásirese, shopanlardıń súyikli muzikalıq ásbabı bolǵan. Qaraqalpaq tilinde *sırnay*, *qamıs sırnay* atamaları da jiýi qollanıladı. Mısalı:

Kórsem sıńq-sıńq kúlgen suwların saydın,
Tıńlap shopan shertken sestin sırnaydın [12:178]

Sırnaydıń da soǵılıw usıllarına qaray bir neshe túrleri bar: *qos sırnay*, *mıyız sırnay*, *qamıs sırnay*.

Búrtik jarǵan jónewittiń qabıǵı,
«Kesip alıp, sırnay soq» dep soraǵan ... [13:79]

Quwray. Bul ásbap qamıstan yamasa bambuk aǵashınan islenedi. Uzunlıǵı 70-80 sm bolıp, joqarǵı tárepinen úplenedi [8:94]. Bul muzikalıq ásbap atamasınıń kelip shıǵıwı onıń neden islengenine baylanıslı bolsa kerek.

Sebebi, qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózliginde “quwray – ishi gewek, uzın boyli, basında shashaqlanğan shoq gúli bar ósimlik” - dep berilgen [6:200]. Demek, bul belgiler atamanıń ósimlik atınan kelip shıqqanında dárek beredi. Házirgi waqıtta bul atama kórkem sóz sheberleriniń dóretpelerinde azı-kem ushırasadı. Misalı:

Shert, bashqurt, sıhsıtıp quwrayındı sen! [12:89]

Shuñqobız. Bul atama barmaq járdeminde, sonday-aq, úplew arqalı shertiletuǵın muzikalıq ásbabın bildiredi. Aǵashtan, temirden yamasa gúmisten islenip, kóbinese hayal-qızlar tárepinen toy-tamashalarda atqarılǵan. Misalı:

Shuñqobızdıń jaǵar nama sazları,

Íshqı otına kúyıp hámme nazları [10:86]

Bul muzikalıq ásbap qaytalanbas ájayıp dawısqa iye bolǵanlıǵı ushın shayırlar bul atamanı óz shıǵarmalarında jiyy qollanadı. Misalı:

Ilgir zeyniń shuñqobızdıń tilindey [13:173]

Sıbızǵı. Qamıstan yaki aǵashtan islengen, nay kórinisindegi úplep shertiletuǵın muzikalıq ásbap. Kóbinese, shopanlar arasında keń qollanılǵan. Bul atama qaraqalpaq klassik shayırları shıǵarmalarında ushırasadı. Misalı:

Sıbızǵı boldım, saz boldım,

Únim shıqpay sam-saz boldım [5:19]

3. Urıp shertiletuǵın muzikalıq ásbap atamaları. Bul topǵa *dáp, dabil, baraban* sıyaqlı muzikalıq ásbaptı bildiretuǵın atamalar kiredi.

Dáp. Ózbek, tájik, uyǵır xalıqları arasında keń tarqalǵan muzikalıq ásbaptı bildiredi. Muzikalıq ásbaptıń diametri shama menen 400 mm bolıp, urıp shertiletuǵın ásbaplar qatarına kiredi. Qaraqalpaq tilinde de bul atama

keń qollanıladı. Misalı:

Arbada dáp qaǵıp, shertip balaman,

Keldi juwdırılǵan kewilli kárwan. [13:114]

Dáp júdá eski muzikalıq ásbaplardıń biri bolıp, onı túrli ansambl, orkestr hám jeke halda atqarıw múmkin.

Dabil. Bul atama da qaraqalpaq tilinde erteden qollanıladı. Ol dáp sıyaqlı domalaq formaǵa iye, tayaq arqalı urıp shertiletuǵın muzikalıq ásbaptı bildiredi. Dáslep belgi beriw ushın qollanılǵan.

Baraban. Bul atama qaraqalpaq tiline sońǵı dáwirlerde kirip kelgen. Baraban, tiykarınan, eki túrli bolıp, kóbirek simfoniyalıq hám úplep shertiwshi orkestrlerde qollanıladı.

Solay etip, muzikalıq ásbapları bildiretuǵın atamalar usınday leksika-semantikalıq ózgesheliklerge iye. Olardıń kópshiligi qaraqalpaq tiliniń sózlik quramınan ázelden orın alıp, waqıt ótken sayın hár qıylı ózgeriske ushıraǵan. Atamalarıń kelip shıǵıwına názer awdarsaq, olardıń kópshiligi xalıqtıń oy-órisi, kásibi, jasaw sharaytı menen baylanıslı. Máselen, neshe ásirler dawamında xalıq penen birge jasap kiyatırǵan qobız, duwtar, sırnay sıyaqlı ásbaplarıń bóleklerine baylanıslı atamalardı názer awdarayıq. Olardıń kópshiligi adamnıń dene múshelerin bildiretuǵın sózlerdiń tuwra mániden awıspalı mánige ótiw arqalı jasalǵan. Yaǵnıy, xalıq óziniń dúnyatanımı, oy-órisi arqalı ózlerinde bar predmetlerge salıstırıp qaraǵan. Máselen, bas, gewde, qulaq, til, shómish sıyaqlı atamalar usılar qatarına kiredi.

Juwmaqlap aytqanda, muzikalıq ásbaplarǵa baylanıslı atamalar qaraqalpaq tiliniń leksikasında tiykarǵı qatlamlardıń biri sanaladı. Sonlıqtan olardıń leksika-semantikalıq ózgesheliklerin úyreniw hárbir dáwirde de áhmiyetke iye dep oylaymız.

Ádebiyatlar

1. Адамбаева Т. Революцияға шекемги қарақалпақ музыкасы. – Нөкіс: «Қарақалпақстан», 1976.
2. Акбаров И. А. Музыка луғати. – Тошкент: «Уқитувчи», 1997.
3. Allanazarov D. Qaraqalpaq sazları (Duwtar). – Nókis: «Bilim», 2004.
4. Әдебиет хрестоматиясы. Жийен жыраў, Күнхожа, Бердақ. kitapxana.com
5. Бердақ. (Сайланды шығармалары). (Қайта басылым). – Нөкіс: “Билим”, 2019.
6. Қарақалпақ тилинің түсиндирме сөзлиги. 3-том. – Нөкіс: “Қарақалпақстан”, 1988.
7. Махмуд Кошғарий. Девону луғотит турк. I-III томлар. Индекс. Тошкент: 1960-1967.
8. Nadirova A. Qaraqalpaq muzika tariyxı. – Tashkent: Sano-standart, 2018.
9. Садоков Л. Р. О двух новых изображениях среднеазиатской углобой арфы. «Вестник» Каракалпакского филиала АН УзССР, №4. – Нукус: 1965.
10. Омар Сүйирбек улы. Айырша. (Таңдамалы шығармалары). – Нөкіс: “Қарақалпақстан”, 1979.
11. Сабуrowа А. А. Қарақалпақ тилиндеги музыка терминлери. -Нөкіс: «Билим», 2008.
12. Юсупов И. Таңлаўлы шығармаларының еки томлығы. I том. -Нөкіс: “Қарақалпақстан”, 1992.
13. Юсупов И. Таңлаўлы шығармаларының еки томлығы. II том. -Нөкіс: “Қарақалпақстан”, 1992.

REZYUME

Bu maqolada qaraqalpaq tilida ayrim musiqiy asbob atamalarining leksik-semantik xususiyatlari o'rganilgan. Ular ma'lum bir guruhlarga ajratilib, semantik xususiyatlari aniqlangan. Unda qo'biz, dutor, g'ijjak, do'mbira kabi torli musiqiy asbob atamalarining qo'llanilishi bayon etilgan. Ayrim musiqiy asbob atamalarining kelib chiqishi bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Eski musiqiy asboblarining bo'laklarini bildiruvchi atamalar ham alohida ko'rsatilgan. Musiqiy atamalarni atroflicha tadqiq qilish qaraqalpaq tili terminologiyasining yanada rivojlanishiga yordam beradi.

РЕЗЮМЕ

В этой статье исследуются лексические и семантические различия различных терминов о музыкальных инструментах в каракалпакском языке. Они разделены на определенные группы и выявлены смысловые различия. В нём упоминается использование струнных музыкальных инструментов, таких как кобыз, дутар, гирджек и домбра. Приведена информация о происхождении некоторых терминов музыкальных инструментов. Также представлены термины, обозначающие части старых музыкальных инструментов. Всестороннее изучение музыкальных терминов способствует развитию каракалпакской терминологии.

SUMMARY

This article explores the lexical and semantic differences of various terms about musical instruments in the Karakalpak language. They are divided into certain groups and are revealed semantic differences. It mentions the use of stringed musical instruments such as kobyz, dutar, girjek and dombra. It's provided information on the origin of some terms of musical instruments. Also included are terms for parts of old musical instruments. Comprehensive study of musical terms contributes to the development of Karakalpak terminology.

QARAQALPAQ TILINDEGI FIZIKA ATAMALARINIŇ QOLLANILIW ÓZGESHELIGI

G.Qarlıbaeva – filologiya ilimleriniń doktori (DSc)

D.Asanova – magistrant

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so'zlar: terminologiya, fizika atamaları, metafora, metonimiya, teñew, epitet.

Ключевые слова: терминология, термины физики, метафора, метонимия, сравнение, эпитет.

Key words: terminology, physics terms, metaphor, metonymy, comparison, epithet.

Hár bir tildiń rawajlanıwı hám qalıplesiwi eń aldı menen onıń leksikasında kórinedi. Qaraqalpaq tiliniń sózlik quramı oǵada bay. Ol jámiyetlik turmıstıń barlıq táreplerin óz ishine qamtıtuǵın leksikalıq birliklerden ibarat. Onıń bir

bólegin hár túrli kásip hám tarawlarǵa baylanıslı sózler quraydı. Sol qatırı fizika atamaları qaraqalpaq leksikasında, sonıń ishinde shayırlar hám jazıwshılar dóretnen shıǵarmalar tilinde, folklorlıq dóretpelerde jeke túrde yamasa sózlerge